

Warszawa, dnia 16 marca 2015 r.

KMP.573.2.2015.PK

**Raport przedstawicieli
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego
w Warszawie-Falenicy
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) [dalej:OPCAT] oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 22-23 stycznia 2015 r., do Zakładu Poprawczego w Warszawie-Falenicy (zwanego dalej placówką, Zakładem, schroniskiem lub ZP) udali się przedstawiciele Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) w składzie: Karolina Goral, Małgorzata Molak (pedagogi resocjalizacyjni), Dorota Krzysztoń (kryminolog) oraz Przemysław Kazimirski (prawnik).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania nieletnich i dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę wstępną z panem Romualdem Sadowskim – dyrektorem placówki;
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanki, w tym m.in.: sypialni, świetlic, izb przejściowych, izby

izolacyjnej, izby chorych, klas lekcyjnych, warsztatów, sanitariatów, biblioteki, sali gimnastycznej;

- przeprowadzono na osobności rozmowy z wychowankami;
- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza.

Dokonane w oparciu o powyższe czynności ustalenia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi zakładu oraz dyrektorowi internatu oraz wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki oraz regulujące prawa i obowiązki wychowanek.

2. Charakterystyka placówki

Zakład Poprawczy w Warszawie-Falenicy to jednostka resocjalizacyjno-rewalidacyjna typu półotwartego, przeznaczona dla 20 dziewcząt (2 grupy wychowawcze). Przy Zakładzie funkcjonuje również Schronisko dla nieletnich (dalej: schronisko) dysponujące 10 miejscami (1 grupa schroniskowa). Zgodnie ze stanem ewidencyjnym placówki, w ZP umieszczonych jest 19 wychowanek, zaś w schronisku – 6. W czasie wizytacji, w zakładzie przebywało faktycznie 15 dziewcząt (3 pozostawały poza zakładem na mocy art. 90 ustawy dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U Nr 35, poz. 228) [dalej: u.p.n]; 1 na niepowrocie z przepustki), zaś w schronisku – 5 (1 pozostawała na niepowrocie z przepustki).

Organem prowadzącym oraz jednocześnie organem nadzoru w stosunku do wizytowanej placówki jest Minister Sprawiedliwości.

3. Personel placówki

Personel pedagogiczny pozostający w bezpośrednim kontakcie z wychowankami zakładu i schroniska liczy 30 osób. W jego skład wchodzi: dyrektor zakładu, dyrektor

internatu, dyrektor szkół, nauczyciele szkolni (4), wychowawcy (13), nauczyciele praktycznej nauki zawodu (5), terapeuta oraz 4 psychologów.

Analizując skład personelu wizytowanej placówki pod względem balansu płci należy zauważyć, iż spełnia on jedno z zaleceń Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) dotyczące zróżnicowania personelu pod względem płci. Zgodnie z nim niejednorodność płci stanowi jedno z zabezpieczeń przed złym traktowaniem w miejscach pozbawienia wolności, szczególnie jeśli chodzi o nieletnich: *Obecność personelu zarówno płci męskiej, jak i żeńskiej może mieć korzystny wpływ tak w sensie etosu opiekuńczego, jak i w sprzyjaniu poczuciu normalności w miejscu pozbawienia wolności i ma to pozytywny wpływ na pracę z wychowankami* (Fragment Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]).

Wszyscy pracownicy placówki, mający bezpośredni kontakt z nieletnimi, legitymują się odpowiednim kierunkowym wykształceniem (w tym z oligofrenopedagogiki), niezbędnym do wykonywania określonych zadań związanych z nauczaniem i sprawowaniem pieczy nad wychowankami. Kadra placówki korzysta permanentnie z różnych form kształcenia – kursów, szkoleń, warsztatów, studiów podyplomowych czy seminariów.

Z treści Sprawozdania z kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników pedagogicznych wizytowanej placówki wynika, że w latach 2013 - 2014 zrealizowano m.in. następujące szkolenia: pierwsza pomoc przedmedyczna, Studium terapii dzieci i młodzieży, Problematyka HIV/AIDS i narkomanii. Wymianie doświadczeń oraz zdobywaniu wiedzy służyły także konferencje, w których brała udział kadra Zakładu – Przygotowanie wychowanków do usamodzielnienia i możliwości usamodzielnienia wychowanków w oparciu o istniejące rozwiązania systemowe – szanse i bariery, Rozwój i przyszłość. Zmiany w systemie resocjalizacji nieletnich, Jubileusz 55-lecia Sdn i ZP Warszawa-Falenica, Wczoraj, dziś, jutro polskiej młodzieży. Ponadto, trzech pracowników podnosił w analizowanym okresie kwalifikacje zawodowe na studiach podyplomowych z zakresu Logopedii, Pedagogiki resocjalizacyjnej oraz Wychowania seksualnego. Zdaniem przedstawicieli KMP pożądanym z punktu widzenia szeroko rozumianej prewencji, pożądanym byłoby zapewnienie personelowi pedagogicznemu

placówki także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na które wskazuje pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

4. Warunki bytowe

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji ocenili warunki bytowe jako bardzo dobre. Placówka posiada niezbędne zaplecze socjalne i techniczne dla wychowanek oraz personelu. Wskazać także należy, że w trakcie wizytacji trwały prace budowlane związane z rozbudową placówki. Na potrzeby stworzenia zakwaterowania dla 11 nowych wychowanek zaadaptowane zostało poddasze budynku. Poza sypialniami zorganizowane zostaną tam: pokój wychowawców, łazienki, świetlica, sala terapeutyczna, aneks kuchenny oraz pokój cichej nauki. Rozpoczęcie prac budowlanych nastąpiło w 2014 r., a ich zakończenie przewidywane jest w roku bieżącym.

Pokoje dziewcząt we wszystkich grupach są 2 i 3 osobowe. Ich wygląd świadczy o tym, że wychowanki korzystają z istniejącej w placówce możliwości indywidualnego dostosowania ich wystroju do własnych potrzeb i zainteresowań. Wszystkie pokoje były czyste i utrzymane w należyтым porządku.

W każdej grupie wychowawczej do dyspozycji nieletnich przeznaczono świetlicę, kuchenkę (w pełni wyposażoną), magazynek odzieżowy oraz łazienkę.

Placówka dysponuje izbą przejściową oraz izolacyjną. Pierwsza z nich wyposażona jest w dwa łóżka, szafę, stolik, krzesło oraz regał z czasopismami i książkami. Na podłodze znajduje się dywanik. Na ścianach powieszono są obrazki, oraz tablica, po której nieletnie mogą pisać. W przedsionku izby przejściowej zlokalizowana została łazienka wyposażona w umywalkę, prysznic i toaletę.

Izbę izolacyjną wyposażono w bezpieczne i estetyczne sprzęty: łóżko, stół i pufę. Błat stołu pozbawiony jest ostrych kantów. Ściany i podłoga wyłożone są miękkim materiałem, zaś okno i kaloryfer zabezpieczone nietłukącą się pleksą. Pomieszczenie sanitarno-higieniczne sąsiadujące z izbą, posiada toaletę i umywalkę.

W budynku placówki znajduje się także zaplecze warsztatowe. W specjalnie przygotowanych salach wychowanki zgłębiają praktyczną naukę zawodu krawcowej, fryzjerki oraz kucharki. Stan techniczny warsztatów oraz zaplecze sprzętowe pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji oceniają bardzo dobrze.

W piwnicy budynku zlokalizowana została pralnia z prasownią. Prana jest w niej pościel dziewcząt. Wychowanki piorą zaś swoją odzież w pralkach znajdujących się w łazienkach grup wychowawczych.

Dziewczęta spożywają posiłki na stołówce. W widocznym miejscu wywieszony jest jadłospis na każdy dzień tygodnia.

Placówka dysponuje zapleczem do prowadzenia zajęć sportowych zarówno w budynku (sala gimnastyczna) jak i poza nim (boisko do tenisa ziemnego, piłki nożnej oraz koszykówki).

W części szkolnej poza klasami stworzono również pracownię komputerową dla dziewcząt, z której korzystają w ramach zajęć z informatyki.

W placówce zainstalowano monitoring wizyjny. Jego zasięgiem objęty jest teren zewnętrzny Zakładu oraz następujące pomieszczenia: ciągi komunikacyjne, hol w którym odbywają się odwiedziny oraz izby: przejściowa, chorych oraz izolacyjna. Nadzór nad obrazem przesyłanym z kamer monitoringu oraz czujnikami ruchu prowadzą pracownicy ochrony przebywający na terenie dyżurki. Nagrania archiwizowane są przez okres ok. 30 dni. Należy zauważyć, że powyższy okres przechowywania nagrań nie czyni zadość dyspozycji § 105⁵ rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2010 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz.1359 ze zm.), [dalej: rozporządzenie] stanowiącego, iż (...) *Cyfrowy zapis z monitoringu izb mieszkalnych, przejściowych, izolacyjnych i izb chorych jest archiwizowany do czasu opuszczenia przez nieletnich w nich przebywających zakładu lub schroniska.* W związku z tym

przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie pojemności dysków twardej zamontowanych w rejestratorach video do wymogu określonego w przywołanym wyżej przepisie.

Wychowanki, z którymi przeprowadzono rozmowy indywidualne, bardzo dobrze oceniły warunki bytowe w placówce.

a) Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością

Opisując warunki bytowe, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pragną zauważyć, iż wizytowana placówka jest niedostosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Przedstawiciele Mechanizmu przypominają w tym miejscu, że zakres podmiotowy u.p.n z nie wyłącza z kręgu nieletnich sprawców czynów zabronionych osób z niepełnosprawnością, a tym samym nie pozbawia sądu możliwości stosowania wobec nich środka poprawczego. Co więcej niepełnosprawność może nastąpić wskutek nieszczęśliwych zdarzeń losowych zaistniałych na terenie placówki czy też poza nią. W aktualnym stanie osoba z niepełnosprawnością nie będzie mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

Nadto podkreślić należy, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Dodatkowo Polska w dniu 6 września 2012 r. ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich przebywania.

Wizytujący zaznaczają, że pewne modernizacje pozwalające na samodzielność osób z niepełnosprawnością (np. uchwyty ułatwiające korzystanie z WC i prysznic) nie wymagają szczególnych nakładów finansowych czy

ingerencji w architekturę budynku. Mając powyższe na uwadze, przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

5. Traktowanie

Zasady i przesłanki stosowania środków przymusu bezpośredniego określone zostały w Regulaminie Schroniska dla nieletnich i Zakładu Poprawczego w Falenicy oraz w odrębnej procedurze. Treść regulacji nie budzi zastrzeżeń wizytujących. Przegląd księgi stosowania przymusu bezpośredniego wykazał, że w latach 2013-2014 nie korzystano w stosunku do wychowanek z tych subsydiarnych środków oddziaływań.

Zarówno podczas rozmów z wychowanekami placówki, analizy wybranych akt osobowych oraz księgi wychowanek umieszczonych w izbie przejściowej ZP, wizytujący spotkali się z opisami sytuacji świadczących o stosowaniu przez personel jednostki wobec wychowanek testów na obecność narkotyków oraz alkoholu¹. Należy podkreślić, iż przepisy u.p.n. nie dają możliwości innej osobie niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim, obowiązania nieletniego do poddania się badaniu² w celu ustalenia w jego organizmie obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b u.p.n.). Należy więc uznać, że personel placówki, nie ma prawa zobowiązania podopiecznych do poddania się takim badaniom. Wskazane wyżej przepisy u.p.n. nie wprowadzają również zastrzeżenia, że krąg podmiotów uprawnionych do przeprowadzania testów na obecność substancji odurzających mógłby ulec rozszerzeniu na podstawie zgody rodziców/opiekunów prawnych. Zgoda rodziców nie może być więc uznana za czynnik legitymizujący wykonywanie tego typu testów. Organy państwowe zobowiązane są działać na zasadach i w granicach prawa, a zatem ich uprawnień nie można domniemywać.

Odmienną kwestią jest przeprowadzenie badań na obecność w organizmie środków odurzających przez lekarzy. Lekarz jako osoba uprawniona do wykonywania m.in. badań, zabiegów medycznych i diagnostycznych, zgodnie z treścią art. 32

¹ Z opisami potwierdzającymi stosowanie narko- i alko-testów wizytujący zetknęli się w aktach osobowych wychowanek: [dane usunięto], [dane usunięto], [dane usunięto], [dane usunięto].

² Badanie to polega na badaniu wydychanego powietrza, badaniu śliny i badaniu krwi - § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 468).

ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 ze zm.) może wykonać badania³ za zgodą pacjenta. Jeśli pacjentem jest osoba małoletnia, każdorazowo niezbędna jest zgoda przedstawiciela ustawowego, a w przypadku nieletniego powyżej 16 roku życia konieczna jest również jego zgoda.

W obecnym stanie prawnym pracownicy KMP zalecają odstąpienie od praktyki wykonywania testów na obecność substancji odurzających i alkoholu przez personel placówki, niemniej jednak, uznając opisane działania za niezbędne do zabezpieczenia prawidłowego procesu resocjalizacji nieletnich, wskazują jednocześnie na pilną potrzebę adekwatnej nowelizacji ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Biorąc pod uwagę sygnały odebrane od wychowanek w trakcie rozmów z przedstawicielkami Mechanizmu dotyczące dokonywania kontroli osobistych przez pracowników placówki, oraz mając świadomość braku realnej możliwości jednoznacznej weryfikacji opisywanej praktyki, przedstawiciele Mechanizmu podkreślają w tym miejscu, że obowiązujące przepisy prawa nie wskazują osób uprawnionych do przeprowadzania kontroli osobistych w zakładach poprawczych, jak również przesłanek ich stosowania. Ponadto, zauważalny jest także brak spójności terminologicznej w rozporządzeniu dot. zakładów poprawczych, które w jednym miejscu podaje definicję kontroli osobistej (§ 2 pkt 20), w innym zaś posługuje się pojęciem przeszukania osobistego (§ 105¹⁵ pkt 6).

Wizytujący podkreślają, że kontrola osobista stanowi jedną z najpoważniejszych ingerencji w prawo do prywatności i intymności osoby poddanej kontroli, a zatem upoważnienia do jej dokonywania nie można domniemywać⁴, ani nie może ono wynikać z aktu rangi niższej niż ustawa.

W ocenie RPO, niewystarczające z punktu widzenia norm konstytucyjnych będzie poprzestanie jedynie na określeniu, iż kontroli osobistej poddaje się nieletnich „w szczególnie uzasadnionych przypadkach”. Ustawodawca w akcie rangi ustawowej

³ Wykonywanie testu na obecność narkotyków można uznać za badanie medyczne, ponieważ dotyczy pobrania krwi, płwocin, potu, płynów jamy ustnej czy moczu.

⁴ W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 października 2013 r. (sygn. akt U 7/12), wydanego w związku z wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, kwestionującym przepisy regulujące kontrolę osobistą cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach lub aresztach w celu wydalenia, podkreśla się, że przesłanki dopuszczalności kontroli osobistej człowieka pozbawionego już wolności osobistej nigdy nie mogą być pozostawione prawodawcy podustawowemu. Zawsze wymagają formy ustawy.

powinien określać przypadki, w których dopuszczalna jest kontrola osobista. Nadto należy ująć w tychże przepisach, że kontroli osobistej może dokonywać wyłącznie osoba tej samej płci, w niemonitorowanym pomieszczeniu. Dodatkowe zabezpieczenie w omawianej kwestii może stanowić wymóg odnotowywania przez pracowników zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w prowadzonym do tego celu rejestrze, informacji na temat godziny, miejsca, przyczyny dokonania kontroli osobistej oraz danych kontrolującego i kontrolowanego. Opracowując przepisy w tej materii należy zapewnić, by kontrolowanie nieletnich przebiegało z poszanowaniem ich praw do intymności i prywatności. W przedmiotowej kwestii Rzecznik Praw Obywatelskich zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych w przedstawionym zakresie⁵. W odpowiedzi z dnia 25 kwietnia 2014 r. Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, poinformował Rzecznika Praw Obywatelskich o wzięciu po uwagę zgłoszonych przez nią wniosków w zakresie dokonywania kontroli osobistych nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach, w trakcie prac nad zmianą ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Mając na uwadze informację przekazaną przedstawicielce KMP przez jedną z dziewcząt dotyczącą publicznego ostrzeżenia jej oraz jej przyjaciółki podczas popołudniowego apelu przez pracownika Zakładu o konsekwencjach manifestacji zachowań homoseksualnych, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pragną podkreślić, że uwagi dotyczące tego typu zachowań nie mogą być czynione publicznie, gdyż mogą prowadzić wówczas do stygmatyzacji, a nawet poniżającego traktowania. Dlatego też pracownicy BRPO stoją na stanowisku, że rozmowy z wychowankami, w szczególności dotyczące sfer tak osobistych jak preferencje seksualne, powinny mieć charakter indywidualny.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudził zakaz leżenia w izbie przejściowej w ciągu dnia zawarty w Procedurze pełnienia dyżurów w izbie przejściowej. Mając na względzie przesłanki umieszczenia w izbie, którą stanowi przede wszystkim potrzeba czasowego odseparowania nieletniej od reszty wychowanek lub umożliwienia nowo

⁵ KMP.573.24.2014.AI

przyjmowanej nieletniej „łagodnego wejścia” w społeczność placówki, przedstawiciele KMP nie znajdują uzasadnienia dla istnienia omawianego zakazu. W ocenie pracowników BRPO, analizowany zapis podkreśla represyjny charakter izby przejściowej, która zgodnie z dotyczącymi jej uregulowaniami prawnymi nie pełni takiej roli.

Wychowanki mogą realizować prawo do skargi zarówno w formie pisemnej jak i ustnej, przekazując je dyrektorowi Zakładu za pośrednictwem wychowawcy. Zasady składania skarg regulowane są przez stosowaną procedurę. W ocenie przedstawicieli KMP pożądanym byłoby wprowadzenie do procedury skargowej zapisu określającego obowiązek ewidencjonowania skarg zgłaszanych ustnie.

Wychowanki, z którymi wizytujący odbyli rozmowy indywidualne z wyłączeniem obecności osób postronnych, chwalili atmosferę panującą w zakładzie. Podkreśliły dobre traktowanie przez członków personelu (każda potrafiła wskazać osobę zaufaną spośród kadry) oraz skuteczną pomoc w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych pojawiających się w kontaktach z innymi wychowankami.

6. Dyscyplinowanie

Katalog kar i nagród obowiązujących w placówce, zawarty został w Regulaminie Schroniska dla nieletnich i Zakładu Poprawczego w Falenicy oraz w Regulaminie udzielania nagród oraz stosowania środków dyscyplinarnych. Analiza treści obu aktów nie budzi zastrzeżeń wizytujących. Godnym podkreślenia, w ocenie przedstawicieli KMP, jest stworzenie treści drugiego z wymienionych dokumentów w oparciu o m.in. Europejskie zasady w sprawie nieletnich sprawców przestępstw będących podmiotem sankcji i środków.

Podczas analizy dokumentacji nieletniej [dane usunięto], wizytujący natknęli się na protokół zastosowania odpowiedzialności dyscyplinarnej, w ramach której wychowance wymierzono naganę oraz zobowiązano ją do zadośćuczynienia w formie: przeprosin, napisania wypracowania na temat „Dlaczego nie należy obrażać ludzi” oraz wykonania pracy społecznej na rzecz placówki w wymiarze 4 godzin. Poza kumulacją środków dyscyplinarnych wymierzonych za jedno przewinienie, opisana

sytuacja wymaga omówienia ze względu na dwie zasadnicze kwestie, które budzą zastrzeżenia przedstawicieli Mechanizmu.

Pierwszą z nich jest stosowanie w ramach dyscyplinowania nieletnich zadośćuczynienia stanowiącego jedną z instytucji prawa cywilnego, która co do zasady może być wykorzystywana przez sądy orzekające w konkretnych sprawach. Nie negując roli zadośćuczynienia (częstokroć donioślejszej dla poszkodowanego aniżeli świadczenie pieniężne) wizytujący podkreślają, że dyrektor placówki dla nieletnich nie został wyposażony w kompetencje do stosowania środków zarezerwowanych dla organów władzy sądowiczej. Ustawodawca, nie pozostawił go jednakże bez żadnych instrumentów oddziaływania w sytuacjach, w których konieczne jest napiętnowanie naruszenia norm obowiązujących w podległej mu placówce. Są one precyzyjnie określone w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, a ich katalog ma charakter enumeratywny; jednocześnie przepisy ustawy nie zawierają dyspozycji do posiłkowania się w ramach dyscyplinowania nieletnich instytucjami orzkanymi co do zasady przez sądy powszechne. Dlatego też, w ocenie przedstawicieli KMP, wobec wychowanków podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej mogą być stosowane jedynie środki określone w ustawie. Nie ma natomiast przeszkód, by zamiast opisanej instytucji stosowana była mediacja.

Drugą z kwestii wartą podniesienia jest zastosowanie w ramach zadośćuczynienia obowiązku wykonania pracy społecznej na rzecz placówki. Pracownicy Mechanizmu podkreślali już wielokrotnie w swoich raportach, że karanie nieletnich poprzez pracę, obarczone jest wysokim ryzykiem wzbudzenia w nich negatywnych skojarzeń związanych z pracą, która w naturalnym rozwoju każdego człowieka stanowić powinna oczywiste źródło utrzymania. W związku z możliwym w takich sytuacjach wypaczeniem etosu pracy, wychowanki po opuszczeniu placówki mogą odczuwać niechęć przed podjęciem pracy zarobkowej. Dlatego też przedstawiciele KMP zalecają wyeliminowanie karania w postaci obowiązku pracy.

Podczas rozmów z przedstawicielami KMP wychowanki potwierdzały znajomość obowiązującej w placówce procedury dyscyplinarnej podkreślając jej stosowanie w praktyce. Dodawały, że ukaranie następuje po przeprowadzenia

postępowania wyjaśniającego, którego jednym z zasadniczych elementów stanowi wysłuchanie obwinionej.

7. Prawo do informacji

W wizytowanej placówce prawo do informacji jest respektowane. Zgodnie z procedurą przyjęcia wychowanki do placówki, przyjmowane do niej podopieczne są informowane o swoich prawach i obowiązkach oraz o obowiązujących w placówce zasadach, co potwierdzają następnie własnoręcznym podpisem na stosownym pouczeniu. Nowo przyjęta nieletnia umieszczana jest bezpośrednio w odpowiedniej grupie wychowawczej po pobycie w izbie przejściowej trwającym maksymalnie 14 dni.

Zasady otrzymania pierwszej przepustki, informacje na temat praw, obowiązków wychowanków oraz adresy instytucji stojących na straży praw człowieka i szereg innych istotnych dla nieletnich informacji, wywieszane są w ogólnodostępnych miejscach, na tablicach informacyjnych.

Wychowanki w rozmowach indywidualnych wykazywały się wiedzą na temat swoich praw i obowiązków oraz procedur obowiązujących w placówce.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wychowanki mogą utrzymywać kontakt z osobami spoza Zakładu w formie korespondencyjnej, telefonicznej oraz bezpośredniej w postaci odwiedzin. Zasady korzystania z tych form kontaktów określone zostały w Procedurze przyjmowania osób odwiedzających oraz w Regulaminie placówki. Wizytujący zwracają uwagę, że zapis zawarty w Procedurze określający wymóg uzyskania pisemnej zgody na odwiedzinę dziewcząt przez osoby spoza kręgu rodziny, nie znajduje umocowania w obowiązującym w tym zakresie uregulowaniu prawnym. Art. 66 § 4 u.p.n. określający zasady kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, nie różnicuje sytuacji osób z rodziny i spoza jej kręgu. Tym samym zasady udzielania widzeń powinny być jednakowe dla wszystkich odwiedzających. Jedyne powody w zakresie ograniczania lub zakazania kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki,

określone w art. 66 § 4 u.p.n., dotyczą wyłącznie przypadków, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki bądź mógłby wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. W takich wypadkach dyrektor placówki podejmując decyzję o zakazie kontaktów wychowanka z określonymi osobami, winien niezwłocznie zawiadomić o niej nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o jej powodach. W związku z tym przedstawiciele KMP zalecają odstąpienie od wymogu posiadania pisemnej zgody dyrektora placówki na widzenie nieletniej z osobą spoza kręgu jej rodziny.

Pracownicy BRPO zwracają ponadto uwagę, że ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (Dz. U. Nr 167, poz. 1131, z późn. zm.) wprowadza zakaz posiadania dowodu osobistego bez podstawy prawnej przez inne osoby aniżeli jego właściciel. Artykuł 79 pkt 2 wskazanej ustawy typizuje wykroczenie polegające na przechowywaniu dowodu osobistego przez nieuprawnioną osobą bez stosowanego oświadczenia woli jego właściciela. Odnosząc powyższe do części procedury odwiedzin, która nakłada na strażnika obowiązek zabezpieczenia dowodu osobistego osoby odwiedzającej, przedstawiciele KMP zalecają każdorazowe odbieranie pisemnej zgody od takiej osoby na przechowywanie jej dowodu osobistego przez pracownika ochrony w czasie trwania odwiedzin. Pracownicy BRPO podkreślają jednocześnie, że realizacja odwiedzin nie może zostać uzależniona od wyrażenia zgody przez odwiedzającego na pozostawienie dowodu u strażnika; zgodnie z obowiązującymi przepisami wystarczające jest w takich sytuacjach sprawdzenie tożsamości odwiedzającego na podstawie okazanego przez niego dokumentu.

Kontakt telefoniczny możliwy jest w formie połączeń przychodzących do placówki lub połączeń wychodzących. Połączenia wychodzące realizowane na koszt placówki stanowią jedną z nagród.

Korespondencja przychodząca do nieletnich, zgodnie z informacją dyrektora, podlega sprawdzeniu przez dyrektora wyłącznie pod względem jej zawartości. W uzasadnionych wypadkach stosowana jest również 66 § 3 u.p.n. dający możliwość cenzurowania treści listów (w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż

zawierają ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, placówki lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego).

9. Prawo do ochrony zdrowia

W placówce zatrudniona jest pielęgniarka (cały etat) oraz następujący lekarze: internista (0,5 etatu), stomatolog (0,25), psychiatra (0,25), ginekolog (0,25). Poza świadczeniami medycznymi udzielanymi w Zakładzie, podopieczne korzystają także z usług miejskich placówek służby zdrowia. W nagłych wypadkach wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Każda z nowoprzyjętych do placówki wychowanek poddawana jest badaniom wstępnym. Nieletnie w trakcie pobytu w placówce objęte są ponadto badaniami profilaktycznymi.

Do podstawowych obowiązków pielęgniarki należy udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej, przeprowadzanie badań bilansowych oraz umawianie wizyt u lekarzy przyjmujących poza placówką.

Placówka dysponuje gabinetem lekarskim wyposażonym m.in. w leżankę oraz łóżko ginekologiczne, jak również gabinetem stomatologicznym.

Uzupełnieniem zaplecza medycznego jest 4-osobowa izba chorych z własnym węzłem sanitarnym. Izba jest monitorowana.

W rozmowach indywidualnych dziewczęta pozytywnie wypowiadały się na temat opieki medycznej zapewnionej im przez placówkę.

10. Prawo do wypoczynku i rekreacji

W czasie wolnym podopieczne mogą uczestniczyć w wycieczkach, turniejach sportowych, konkursach, koncertach, spotkaniach z ciekawymi ludźmi i innych uroczystościach. Ponadto na terenie placówki funkcjonują koła zainteresowań (plastyczne, muzyczne, religijne, teatralne, wideo-filmowe oraz fitness), odbywają się zajęcia tematyczne. Dziewczęta biorą udział w szeregu konkursów i przeglądów twórczości młodzieżowej. Wśród wycieczek zorganizowanych i zaplanowanych w bieżącym roku szkolnym wymienić można m.in. obóz sportowo-rekreacyjny na

Kaszubach, obóz wędrowny w Zakopanem, międzynarodowy obóz 4 Europe w Bukowinie Tatrzańskiej (integracja młodzieży z europejskich placówek resocjalizacyjnych), wyjazd do Londynu w ramach projektu Daphne „Dziewczęta i przemoc - interwencje i prewencja”, udział w nagraniu audycji radiowej „Poprawczak na drodze do nowego życia” – Polskie Radio Czwórka, jednodniowy wyjazd do Sopot na rejs katamaranem z kapitanem Romanem Paszke. Dzięki pobliskim terenom leśnym oraz rowerom znajdującym się na wyposażeniu placówki, dziewczęta biorą również udział w wycieczkach rowerowych.

Podopieczne placówki mają zapewnione codzienne wyjścia na świeże powietrze. Są nimi także objęte nieletnie przebywające w izbie przejściowej. Mając na względzie zalecenia CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państwa członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi oraz Reguł Narodów Zjednoczonych dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113, pożądanym byłoby w ocenie pracowników KMP wskazanie w regulacjach wewnętrznych placówki dotyczących pobytu w izbie przejściowej, że każda z umieszczonych w niej wychowanek ma prawo do minimum 1-godzinnego spaceru w ciągu dnia.

Z rozmów indywidualnych z nieletnimi wynika, że oferta zajęć kulturalno-oświatowo-rekreacyjnych przygotowana dla nich przez placówkę cieszy się dużą popularnością. Dziewczęta podkreślały jej szeroki wachlarz oraz ciekawy dobór tematów zajęć i innych imprez organizowanych w Zakładzie i poza nim.

11. Prawo do edukacji

Nieletnie przebywające w Zakładzie mogą kontynuować edukację na poziomie podstawowym, gimnazjalnym oraz w zasadniczej szkole zawodowej. W roku szkolnym 2014/15 dziewczęta uczą się w VI klasie szkoły podstawowej, w I, II (łączone) i w III klasie gimnazjum oraz w łączonej I i II klasie zasadniczej szkoły zawodowej.

Praktyczna nauka zawodu realizowana jest w warsztatach szkolnych. Baza

dydaktyczna obejmuje 6 pracowni: 3 krawieckie, fryzjerska oraz 2 gastronomiczne.

Po zakończeniu szkolenia zawodowego, wychowanki przystępują do egzaminu praktycznego.

Ponadto w latach 2010-2014 zorganizowane zostały kursy zawodowe w ramach projektu systemowego PO KL pt. „Kształcenie zawodowe nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich” – Fryzjer, Kasy fiskalne, Piekarz-Ciastkarz, Opiekun dzieci, Florysta, Kosmetyczka. Ogółem kursy ukończyły 102 wychowanki.

Wyposażenie szkoły oraz warsztatów szkolnych wizytujący oceniają jako bardzo dobre. W rozmowach indywidualnych wychowanki nie zgłaszały żadnych uwag odnośnie realizacji ich prawa do edukacji; potwierdzały jednocześnie kontynuację nauki w trakcie pobytu w izbie przejściowej.

12. Prawo do praktyk religijnych

Wizytowana placówka posiada kaplicę rzymsko-katolicką, gdzie w każdą niedzielę oraz święta kościelne odbywają się msze św. prowadzone przez księży Jezuitów. Z informacji przekazanych przez dyrektora oraz wychowanki, z którymi wizytujący przeprowadzili rozmowy wynika, że uczestnictwo we mszy świętej ma charakter dobrowolny. Przebywające w zakładzie w czasie wizytacji dziewczęta były wyznania rzymsko katolickiego. Te, z którymi przeprowadzono rozmowy indywidualne, nie zgłosiły uwag odnośnie realizacji prawa do praktyk religijnych.

13. Dobre praktyki

W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, na uznanie jako przykład dobrej praktyki funkcjonującej w wizytowanej placówce zasługuje monitorowanie losów wychowanek po opuszczeniu przez nie Zakładu. Bez wątplenia zarówno sama idea oraz zakres wsparcia oferowanego w ramach tej „przedłużonej opieki” wyróżnia wizytowaną placówkę na tle innych tego typu wizytowanych przez przedstawicieli Mechanizmu. Wychowanki opuszczające jednostkę mają świadomość, że w każdej chwili mogą zwrócić się do dyrektora z prośbą o wsparcie nie tylko

o charakterze materialnym, lecz także niematerialnym (rozmowa z psychologiem, pomoc w sprawach formalnych związanych z aktualną sytuacją życiową). Wiedzą, że drzwi placówki nie zamykają się za nimi na zawsze z chwilą jej opuszczenia, lecz mogą je otworzyć w każdej sytuacji, w której będą potrzebować pomocy. W ocenie pracowników BRPO opisana praktyka stanowi świetną egzemplifikację wartości jakimi powinna cechować się resocjalizacja nieletnich – jej potrzeba nie wygasa wraz z końcem pobytu wychowanki w placówce.

14. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają dyrektorowi Schroniska dla Nieletnich i Zakładu Poprawczego w Falenicy:

1. respektowania prawa do prywatności nieletnich w sprawach dotyczących ich spraw intymnych;
2. zaprzestanie dokonywania kontroli osobistych nieletnich oraz stosowania narko- i alkotestów;
3. zmianę treści Procedury przyjmowania osób odwiedzających, w celu eliminacji zastrzeżeń przedstawionych w punkcie 8 Raportu;
4. eliminację zakazu leżenia w łóżku w porze dziennej w trakcie pobytu nieletniej w izbie przejściowej;
5. odstąpienie od stosowania zadośćuczynienia wobec wychowanek naruszających obowiązujące w placówce normy oraz stosowanie jednej kary za jedno przewinienie;
6. sporządzanie notatek z przyjęcia skargi ustnej;
7. modernizację urządzeń monitoringu w celu archiwizowania nagrań zgodnie z obowiązującymi przepisami;
8. zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym;
9. dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.